

χείοις. Ἐν Ἀθήναις τὰ δημόσια γράμματα ἐφυλάττοντο ἐν τῷ Μητρώῳ, ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν τοῦ Προέδρου τῶν Πεντακοσίων, ὅστις ὠνομάζετο Ἐπιστάτης¹, οὐχὶ δὲ καὶ ἐν Σμύρνῃ, μολονότι καὶ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, ὅπως εἶδομεν ἀνωτέρω, ὑπῆρχε Μητρώον². Ἐν Δελφοῖς τὸ ἀρχεῖον ἐκαλεῖτο ζύγαστρον³. Πολλὰ δὲ τῶν δημοσίων ἐγγράφων ἐφυλάττοντο ἐν ταῖς ναυαῖς ἐν τῷ τῆς Ὀλυμπίας ἐφυλάττετο ἡ στήλη ἐφ' ἧς ἦν κεχαραγμένη ἡ συνθήκη τῆς ἑκατονταετοῦς συμμαχίας μεταξὺ τῶν Ἀθηναίων, Πλείων, Ἀργείων καὶ Μαντινέων⁴. ἐπὶ τῶν τοίχων δὲ τοῦ ἐν Δελφοῖς ναοῦ ἐγράφοντο τὰ ψηφίσματα καὶ τὰ λαιπὰ παντοειδῆ ἐγγραφα τὰ πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τὰ ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτοῦ τιθέμενα⁵. Ἐκ τοῦ τέλους δὲ τῆς περὶ ἧς πρόκειται ἐπιγραφῆς μανθάνομεν πρῶτην ἤδη φοράν ὅτι τὸ ἐν Σμύρνῃ ἀρχεῖον, τὸ συνήθως μνημονευόμενον ἐν ταῖς ἐπιτυμβίαις ἐπιγραφαῖς τῆς πόλεως ταύτης, ἔκειτο ἐν τῷ Μουσεῖῳ, ἦτοι τῷ ναῷ τῶν Μουσῶν, οὗτινος ἐπίσης ἢ ἐν Σμύρνῃ ὑπαρξίς ἀλλαχόθεν δὲν γίνεται γνωστὴ εἰμὴ μόνον ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης.

Γ. Ἐαρινός.

1) Δημοσθ. π. παραπροσβ. 381. — Ἄριστοφ. Α'. 799. — Πaus. Α'. 3. 4.

2) Πρβλ. καὶ Στράβ. ΙΔ'. α. 37.

3) Φώτιος ἐνθ. ἀνωτ. — Σουλ Ἑλ. ἐπ. Βοικχ. ἀρ. 3266, 3281, 3282, 3946 κτλ.

4) Πaus. Ε'. 12. 7.

5) *Wescher et Foucart inscript. recueillies à Delph.*

Ο ΕΥΓΕΝΗΣ ΤΡΟΠΟΣ.

Ἐν κοινωνίᾳ ἧς ὁ πολιτισμός ἐστι τὸ ἐπικρατοῦν χαρακτηριστικὸν σημεῖον, ἀνάγκη πᾶσα ἵνα ὑπάρχωσι καὶ κανόνες τινὲς ρυθμίζοντες τὰς πρὸς ἀλλήλους σχέσεις καὶ συνδιαλέξεις τῶν ἀνθρώπων. Τὸ δ' ἐπίπλασμα, οὕτως εἶπεῖν τοῦτο, δι' οὗ οἱ ἄνθρωποι περιβάλλουν τὸν τρόπον τοῦ προσφέρεσθαι καλεῖται κοσμιότης, ἢ, συνήθως, τρόπος εὐγενῆς. Ὁ τρόπος οὗτος βέλγει καὶ μᾶς τέρπει. Τὸν αἰσθανόμεθα, τὸν ἀγαπῶμεν, καίτοι ἀδυνατοῦντες νὰ δώσωμεν τὸν ὄρισμόν αὐτοῦ, ἢ νὰ ἐξακριβώσωμεν τὴν πραγματικὴν αὐτοῦ ἀξίαν. Δὲν εἶναι ἀρετὴ, διότι πᾶσα ἀρετὴ ἐδρεύει ἐν τῇ καρδίᾳ, ἐνῶ ὁ εὐγενῆς τρόπος ὡς ἐλαφρα τὴν εὐώδης ἀτμοσφαιρα τὸ σῶμα περικοσμεῖ. Δὲν εἶναι ἀρετὴ, οὐδ' οὐσιώδες μέρος ἀρετῆς, καίτοι πολλὰς καθορᾶται ἀκόλουθος αὐτῆς. Ἐνίοτε δὲ, φίλος ὢν τῆς κακίας, καταθέλγει διὰ τοῦ ψεύδους καὶ τιτρώσκει μεθ' ἰλαρότητας, αἰδὲ λέξεις αὐτοῦ, καὶ τοῦ ἐλαίου ἀπαλώτεροι, εἰσὶν ὀξύτεραι διατόμου σπάθης. Ὁ σοφὸς τὸν θαυμάζει, ἀλλὰ δὲν τὸν λατρεύει· ὁ αὐλικὸς τὸν καταστρέφει διὰ τοῦ υπερβάλλοντος χαριεντισμοῦ, ὁ χωρικὸς τὸν περιφρονεῖ χάριν τῆς ἀλγθείας καὶ ὁ ἐρῶν τὸν προσφέρει περιπαθῶς τῇ ἐρωμένῃ αὐτοῦ. Εἶναι ὁ σταθερὸς ὀπαδὸς τῶν μᾶλλον διακεκριμένων προσώπων καὶ τῶν εὐγενεστέρων συναναστροφῶν τῶν πολιτισμένων κοινωνιῶν. Οἱ δὲ τὰς ὑψίστους ἐν τῷ βίῳ θέσεις κατέχοντες, εἰσὶν οἱ μέγιστοι πάτρωνες αὐτοῦ.

Ἀλλὰ καίτοι δυσχερὴς ὁ ὄρισμός, δυνάμεθα ὁμῶς θαρραλέως νὰ περιγράψωμεν τὰ τῆς φύσεως αὐτοῦ. Δὲν εἶναι σειρά ἐπιτετηδευμένων φράσεων, οὐδ' ἀριθμὸς θέσεων ἢ σχηματισμῶν τοῦ σώματος, οὐδὲ δόλιον τέχνασμα προσποιήσεων σεβασμάτων καὶ ὑποκλίσεων· ἀλλ' εἶναι ἡ σταθερὰ ἐκείνη διάθεσις τοῦ νοῦ, ἡ καθιστῶσα τοὺς ἀνθρώπους ἀφελεῖς καὶ ἀνεπιτηδεύτους ἐν τῇ διαγωγῇ καὶ ἐν τῇ συνομιλίᾳ αὐτῶν, συνδιαλλακτικῶς ἐν ταῖς κρίσεσιν καὶ εὐδιαθέτους

πρὸς τὴν εὐημερίαν ἑνὸς ἐκάστου. Εἶναι ἡ χάρις ἐκείνη ἡ καθιστῶσα τὴν ἐπίπληξιν εὐπρόσδεκτον, τὴν ὑποχρέωσιν εὐάρεστον καὶ τὰς καλὰς ἐκδουλεύσεις ἴσασί ἐν τῇ μνήμῃ διαμενούσας.

Ἐν κοινωνίᾳ ἔνθα τὸ ἀρέσκειν ἐστὶ κυρίως τὸ πᾶν, ὁ εὐγενὴς τρόπος εἶναι τὸ ἄκρον ἕωτον τῶν ἠθῶν. Δὲν ἀποκτᾶται ὁμῶς δι' ἀπλῆς ἀπομιμήσεως, καθότι εἶναι ὁ φυσικὸς καρπὸς νοῦς ἐπιτυχῶς ἐσχηματισμένου, ἢ, εὐτὼ πως βελτιωθέντος ὑπὸ τε τῆς καλλιεργείας καὶ τῆς πείρας τῶν τεῦ κόσμου, ὥστε αἱ ἀξιέραστοι αὐτοῦ ἔξεις ἀπέβησαν αὐτῷ τέλος φυσικαί. Ἡ βᾶσις αὐτοῦ εἶναι τὸ τρυφερὸν αἰσθημα τοῦ τί ὀφείλομεν πρὸς ἑαυτοὺς καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους, καὶ προσέτι ὀξείᾳ τις κρίσις τοῦ νοῦς, διὰ μιᾶς συλλαμβάνουσα τὰς τε περιστάσεις καὶ τὰς διαφορὰς αὐτῶν ποικιλίας.

Ὁ τρόπος οὗτος τοῦ φέρεσθαι ἐπιδοκιμάζεται παρὰ πάντων, ὡς ὢν τὸ μέσον τοῦ ἐκδηλοῦν τὰ ἐναρετώτερα καὶ εὐγενέστερα αἰσθήματα. Λαμβάνει δὲ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἐκ τῶν συμπαθητικῶν καὶ γενναίων ἰδιοτήτων τοῦ νοῦς. Ἐνθαρρύνεται ὑπὸ τῆς καλοκἀγαθίας, ἐξασκεῖται ἐν τῇ ἀγαθοεργίᾳ, ἐπαυξάνει ὑπὸ τῆς φιλοσοφίας, καὶ ὑπὸ τῆς ὀρθῆς σκέψεως καθίσταται εὐαρεστότερος καὶ κατὰ συνέπειαν πρακτικώτερος. Τείνει μεγάλως πρὸς τὸ νὰ ἀπαλειφῇ ἐκ τῆς καρδίας πᾶσαν κατήρειαν, μελαγχολίαν καὶ στωϊκῆν ἀπάθειαν. Τοσοῦτω δὲ βαθέως ἐρρίζωται ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν κατεχόντων αὐτὸν, ὥστε ἀποβαίνει ἀδύνατον τὸ νὰ ἐκτοπισθῇ δι' ἰδιοτροπίας, νὰ λησμονηθῇ δι' ἀμελείας, νὰ καταβληθῇ διὰ τῆς βίας, ἢ ν' ἀπομιμηθῇ διὰ τοῦ θράσους. Ἀλλ' οὐδὲ δυνατόν ποτε νὰ ἐπικρύπτηται, ἐκτὸς μόνον ὅτε ὁ νοῦς μεθύει ὑπὸ πάθους, τὸ σῶμα ὑπὸ πνευματικῶν ποτῶν, ἢ ἡ ψυχὴ ἐπηρεάζεται ὑπὸ ἀδημονίας. Διαμένει ὅθεν μετὰ τῶν ἀτόμων ἐν πάσαις περιστάσεσι καὶ καταστάσεσιν. Ἐν τῇ βασιλικῇ αὐλῇ θεωρεῖ τὸν μονάρχην ἄνευ τρόμου. Ἐν τῇ οἰκίᾳ ἢ ἐν τοῖς ὁδοῖς ἐμβλέπει τοὺς ἀνωτέρους ἄνευ δουλοπρεπείας, τοὺς δ' ὑποδεεστέρους ἄνευ περιφρο-

νήσεως. Ἐν τῇ εὐτυχίᾳ διδάσκει τὸν ἄνθρωπον νὰ προσαγορεύῃ τὴν ἐρασμίαν αὐτοῦ σύζυγον μετὰ τῆς τρυφερωτέρας στοργῆς, τὰ τέκνα του μεθ' ἡδονῆς, τοὺς συγγενεῖς μετὰ σεβασμοῦ, τοὺς φίλους φιλοφρόνως, τοὺς οἰκιακοὺς ἄνευ ἀλαζονείας καὶ τοὺς πελάτας αὐτοῦ μετὰ συμπαθείας. Ἐν τῇ δυστυχίᾳ ἐπίσης οὐδ' ὀλίως θωπεύει τὸν ἀνώτερον οὐδὲ χαμερπῶς ὑποπτήσκει αὐτῷ, ἀλλὰ τὴν παραμυθίαν αὐτοῦ ἀνευρίσκει ἐν τῇ θρησκείᾳ καὶ τῇ φιλοσοφίᾳ. Ὁ ἐμφορούμενος λοιπὸν ὑπὸ τοῦ εὐγενοῦς τούτου τρόπου καθοδηγεῖται πάντοτε ὑπὸ τῶν κανόνων τέχνης ὑπ' αὐτῆς τῆς φύσεως ὑπαγορευομένων.

Ἐκ τῶν προειρημένων εὐλόγως ἐξάγεται τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἐπάναγκές ἐστιν ἵνα πάσης καταστάσεως ἄνθρωποι, ὡς μέτοχοι τῆς τέχνης ταύτης τοῦ ἀρέσκειν, τῆς τοσοῦτω ἐπωφελοῦς τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει. Ἐὰν οἱ ἄνθρωποι ἐπ' ὀλίγον περὶ τούτου μοχθήσωσι θέλουν ταχέως ἐπιτύχει. Τοῦ δὲ τρόπου τούτου ἄπαξ ἐπιτευχθέντος, ἔσμεν βέβαιοι ὅτι ἡ ἡδονὴ ἣν θέλουν δοκιμάζει ἐν τῇ ἐξασκήσει αὐτοῦ, θέλει μεγάλως ἀποζημιώσει αὐτοὺς διὰ πάσας τὰς δυσχερείας αἱ ὑπέστησαν ἐν τῇ ἀπολαύσει· διότι θέλουν παρατηρήσει ὅτι θέλουν καταστῆ μᾶλλον εὐάρεστοι τοῖς ὁμοίοις αὐτῶν, καὶ βέλτιον εὐδοκιμεῖ ἐν πάσαις ταῖς ἐν τῷ βίῳ συναλλαγαῖς, καὶ κατὰ συνέπειαν ἤρωες ἐκάστατε ἀναδεικνυσθαι. Διὰ τοῦ εὐγενοῦς τρόπου οἱ βασιλεῖς ὑπερασπίζουσι ἑαυτοὺς ἰσχυρότερον ἢ διὰ τῶν στρατῶν. Δι' αὐτοῦ εὐχερῶς καθοδηγοῦν τοὺς ὑπουργοὺς των, ἀποκτῶσι τὴν ἀγάπην τοῦ λαοῦ καὶ ἐπιβάλλουσιν αὐτῷ τοὺς προσήκοντας φόρους. Θεωρήσατε Λουδοβίκον τὸν ΙΔ'. Ὅπόσον στερεῶς ἐγκαθιδρύθη ἐν τῇ βασιλικῇ ἐξουσίᾳ διὰ τῆς ἐξόχου εὐγενείας τῶν τρόπων καὶ τῶν ἠθῶν του! Ἀναβὰς εἰς τὸν θρόνον μετὰ τοὺς ἐμφυλίους ἐκείνους πολέμους οἵτινες ἐλυμαίνοντο τὴν Γαλλίαν σχεδὸν ἀδιαλείπτως ἀπὸ τοῦ θανάτου Ἐρρίκου τοῦ Β', ἡ νεότης του, τὸ ἐπίχαρι τοῦ προσώπου του, ἡ εὐφυΐα καὶ τὸ μέγεθος τοῦ χαρακτῆρός του, καὶ πρὸς δὲ τούτοις ἡ μετὰ τῆς Ἰσπανικῆς σοβαρότητος ἠνωμένη ἴτα-

λική κομψότης, κληροδότημα Ἄννης τῆς Αὐστριακῆς καὶ τοῦ Καρδινάλιου Μαζαρίνου, ἐπέπλησαν ἅπαντας τοὺς ὑπηκόους τοῦ θαυμαστοῦ, στοργῆς καὶ ἐνθουσιασμοῦ, ἠνέωξαν τὰς καρδίας τῶν πρὸς τὴν ἀγάπην, τὴν ἐλπίδα καὶ τὴν χαρὰν, καὶ τοῖς ἐπέπειραν τὸν πόθον πολιτικῆς ἀνέσεως, νομιμόφρονος ἐξουσίας καὶ ἐδραίας κυβερνήσεως. Μετὰ πλείονος ὄθεν ἀληθείας δυνάμεθα νὰ βεβαιώσωμεν περὶ αὐτοῦ, ὅπερ ὁ Βιργίλιος εἶπε περὶ τοῦ Αὐγούστου, ὅτι «ἐβασίλευεν ἐπὶ ὑπηκόων, οἰκεία βουλήσει τοῖς νόμοις αὐτοῦ ὑποτασσομένων.» Διὰ τῆς εὐγενείας τῶν τρόπων, ὁ στρατηγὸς διατηρεῖ τὸν στρατὸν πειθαρχούμενον, καὶ πασιδηλὸν ἐστὶν ὅτι, ὅταν αἱ διαταγαὶ τοῦ στρατηγοῦ ἀσμένως ἐκτελῶνται, οἱ στρατιῶται καθίστανται ἐπιτυχέστεροι καὶ εὐαγωγότεροι, καθότι ἐξαίρετος πειθαρχία καὶ λαμπρὰ ἐπιτυχία εἰσὶν ἐπακόλουθα τοιαύτης ἀγαθῆς πραγμάτων καταστάσεως. Τοιοῦτω τῷ τρόπῳ ὁ Κῦρος κατεκτήσατο τὴν Βαβυλῶνα, ὁ Ἀλέξανδρος τὴν Περσίαν, ὁ Ἑρρίκος Β' τὴν Γαλλίαν, ὁ στρατάρχης Τουρένος τὴν Ὀλλανδίαν καὶ ὁ δούξ Μαρλβωρὸν τὴν Γερμανίαν. Διὰ τῆς χάριτος τῶν λόγων καὶ τῶν τρόπων, οἱ ῥήτορες καὶ οἱ ἱεροκήρυκες καταπειθούσιν, ἐνθουσιάζουσι καὶ ἀνυψοῦσι τὰς ψυχὰς τῶν ἀκροαμένων αὐτοῦ. Ὁ εὐγενὴς τρόπος ἐστὶ διάθεσις νοῦς τὰ πάντα καταβάλλουσα, ἔλαιον ἐπὶ ἀποτόμιον βράχων καὶ ὄξος ἐπὶ πεπηγῶτων ὀρέων ἐπιχέουσα, καὶ τὰς δυτικάμπτους καὶ σκληροτέρας καρδίας ἀπαλύνουσα καὶ εὐχερῶς προσκτωμένη.

Ἄλλὰ τίνες αἱ ἀρχαὶ δι' ὧν δυνάμεθα νὰ λάβωμεν γνῶσιν τῆς ἐξόχου καὶ ἐπιζήλου ταύτης διαθέσεως; Ἴδου αὐταί: Ὁ εὐγενὴς τοῦς τρίπους οὐδένα οὐδέποτε κακολογεῖ. Ὀνειδιζόμενος δὲν ἀνθυβρίζει. Ἀλαζονικῶς οὐδέποτε φέρεται, οὐδὲ προπετεῖς ἐρωτήσεις προβάλλει. Εἰς ἀγροίκους λέξεις ἀγροίκως δὲν ἀποκρίνεται. Ἀποδίδει τιμὴν πρὸς οὐ τιμὴν καὶ σέβας ὀφείλονται. Οὕτω δὲ θεωρεῖ τοὺς βασιλεῖς μεθ' ἱεροῦ σεβασμοῦ, τοὺς εὐγενεῖς

(ΟΜΗΡΟΣ ΦΥΛ. Γ')

μεθ' ὑποκλίσεως καὶ τοὺς δημότας μετὰ πατριωτικῆς ὑπολήψεως. Περιποιεῖται τοὺς φίλους περιπαθῶς, τοὺς ἀνωτέρους ταπεινῶς, τοὺς ὁμοίους οἰκείως καὶ τοὺς ὑπ' αὐτὸν εὐμενῶς. Ὅμιλεῖ ἀνυποκρίτως, γράφει ἐλευθέρως, ἀνέτως καὶ φύσει γλαφυρῶς. Οὐδέποτε διεγείρει τὸ ἐρύθημα τῆς αἰδοῦς ἐπὶ τῶν παρειῶν τῆς σεμνότητος. Οὐδέποτε προσβάλλει ἄνθρωπον φατριαστὴν, ἢ διάφορον θρησκείαν πρεσβεύοντα. Οὐδέποτε ἐρίζει, οὐδὲ λογομαχεῖ ἐπιτακτικῶς, ἀλλὰ πᾶν κίνημα αὐτοῦ καθιστᾷ ἐπίχαρι, πᾶν βλέμμα ἰλαρὸν, πᾶσαν ἔκφρασιν εὐφραδῆ καὶ πᾶσαν πράξιν γενναίαν. Καθιστᾷ τέλος τὴν παιδείαν ἀρεστὴν, ἐπαινῶν τὰς ἀρετὰς τῶν κατεχόντων αὐτὴν καὶ ἐπικυρῶν οὕτω τὴν ἀξίαν τῶν ὀγμάτων αὐτῆς.

Ἀποφαινόμεθα ὅτι οὐκ εὐχερῆς τὸ κενεῖσθαι τὸν εὐγενῆ τρόπον. Ὅφείλει τις πρὸς τοῦτο ἵνα ἦ ἐντελῶς ἐξησκημένος ἐν τῇ τέχνῃ τοῦ βίου. Οἱ κανόνες παρέχουσιν ἀπλῶς γενικὰ ἀποτελέσματα. Ἡ λεπτότης τοῦ νοῦς καὶ τῆς κρίσεως δύναται μόνη νὰ ποιήσῃ ἐπιτυχῆ καὶ ἄμεσον τῶν κανόνων τούτων ἐφαρμογὴν, ἀλλ' ἡ ἐτοιμότης αὐτῆ τοῦ συλλαμβάνειν καὶ ἐκτελεῖν εἶναι προῖον οὐχὶ θεωρίας ἀλλὰ πράξεως. Δυνάμεθα μὲν νὰ ὀρίσωμεν κανόνας δι' ὧν ὁ ἀρχηγὸς ἐνὸς στρατοῦ νὰ κανονίζῃ τὴν διαγωγὴν αὐτοῦ, ἀλλὰ πῶς ἠθέλομεν παράσχει αὐτῷ τὴν ἀντιληπτικὴν ἐκείνην ὀξυδέρκειαν δι' ἧς μόνης ἀναδεικνύεται ὁ στρατηγός; τὸ διαγνωστικὸν ἐκεῖνο βλέμμα τὸ καθιστῶν ἕνα μέγαν Ἀλέξανδρον ἢ Ναπολέοντα, ἕνα Βελγικτῶνα ἢ Τουρένον, ἱκανὸν πρὸς τὸ συνδυάζειν τὰς περιστάσεις; Τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ ἄμεσον ἀπαύγασμα τῆς εὐφυΐας. Δύναται τις βεβαίως νὰ ὑποδείξῃ, τί τὸ εὐπροπέες, τί τὸ προσῆκον, τί ἰδιότης χαρακτηῖρος. Ἄλλὰ τούτων γνωστῶν ἄπαξ γενομένων, πῶς θέλομεν πράξῃ ἵνα μὴ, ἐναντίον τῆς ἐννοίας τούτων, ὑποπέσωμεν εἰς λάθος, ἢ περιέλθωμεν εἰς θέσιν δυσχερῆ; Οὐ παντὸς ἐπιδεικνύναι τὴν ὑπερφυσίαν ἐκείνην ἐτοιμότητα τῆς κρίσεως, ἥτις διεδηλώθη ποτὲ ἐν κρισιμωτάτῃ περιπτώσει ὑπὸ τοῦ καρδινά-

λίου Ριχελιέως. Τὸ ἀνέκδοτον, ἂν καὶ γνω-
στὸν, ἀναφέρομεν καὶ αὐθις ἐνταῦθα :

Ὁ Λουδοβίκος ΙΓ΄., καὶ τοὶ μισῶν τὸν
Καρδινάλιον, ἐνεπιστεύθη αὐτῷ ἅπασαν τὴν
ἐξουσίαν τοῦ καταναγκαστικῶς αὐτως εἴ-
πειν· ἀλλ' ἐζήτει πάντοτε ὅπως τὴν ἀνα-
λάβη προσβάλλων ἐκάστοτε αὐτόν. Τοῦτο
δὲ οὐκ ἄγνωσθ' ὁ καρδινάλιος, δὲν ἠδύνατο
εὐκόλως ν' ἀπατηθῆ. Ἐσπέραν τινὰ ὁ βα-
σιλεὺς συνεκάλεσεν ἑκτακτον συμβούλιον ἐν
ταῖς ἀνακτόροις. Ὁ καρδινάλιος ἔτυχε νὰ
συνομιλῆ μετὰ τινος παρὰ τῆς θύρας τῆς αἰ-
θούσης, οὐδόλως προσέχων εἰς τὴν προσέ-
λευσιν τοῦ βασιλέως. Αἴφνης ἡ θύρα ἀνοί-
γεται, καὶ ὁ καρδινάλιος σπεύδει ἵνα κα-
ταλάβῃ τὴν ἰδιάζουσαν αὐτῷ θέσιν. Ἀλλ'
ὁ Λουδοβίκος, ὦν ἤδη ἐγγύτατα αὐτοῦ, τὸν
ὠθεῖ ὀπισθεν καὶ δι' ὀργίλου καὶ εἰρωνι-
κοῦ τρόπου τῷ λέγει. « Προχώρει, Κύριε,
προχώρει, οἱ πάντες γινώσκουσιν ὅτι σὺ ὁ
βασιλεὺς ἐνταῦθα. » Νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὴν
διαταγὴν ἐφαίνετο τῷ καρδινάλιῳ ἀδύνα-
τον, ὡς ἐπίσης καὶ τὸ ν' ἀπειθήσῃ. Οὐδόλως
ὁμοῦς διστάζει, ἀλλ' ἀναρπάσας ἀμέσως
μίαν λαμπάδα ἐκ τῶν χειρῶν ἑνὸς τῶν ἀ-
κολούθων εὐγενοπαίδων, καὶ κλίνας τὸν αὐ-
χένα, λέγει ταπεινῇ τῇ φωνῇ. « Προχωρῶ,
Μεγαλειότατε, ἀφοῦ ἡ Ὑμετέρα Μεγαλειό-
της μοὶ τὸ διατάττει, ἀλλὰ πράττω τοῦ-
το ὡς ὁ ἔσχατος τῶν δούλων σας. » καὶ
οὕτω προέβη βήματά τινα πρὸ τοῦ βασι-
λέως μεθ' ὑποκλίσεως καὶ κρατῶν τὴν
λαμπάδα. Βεβαίως ἡ εὐφυΐα αὕτη καὶ ἡ
ἐτοιμότης τοῦ νοῦς ἐπανήγαγον τὴν ἰλαρό-
τητα εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Λουδοβίκου ΙΓ΄.
Τοιαύτη ἡ χάρις τῶν καλῶν ἡθῶν καὶ τρό-
πων. Διασώζουσι ἐκ τῶν παγίδων, προσ-
κτῶσι τὰς καρδίας διὰ τοῦ μειδιάματος
καὶ τῶν εὐγενῶν ἐκφράσεων, καὶ συσφίγγου-
σι τοὺς δεσμοὺς τῆς ἀγάπης καὶ τῆς στορ-
γῆς.

Οἱ αὐλικοὶ ἰδίως φαίνονται ἐπισύροντες
ὡς πρὸς τοῦτο τὴν προσοχὴν ἡμῶν καὶ
πρὶν ἔτι τὸ ἐννοήσωμεν. Ἡ δὲ μεγάλη αὐ-
τῇ ὑπεροχὴ τῶν τρόπων αὐτῶν, γεννᾶται
ἐκ τῶν πολυποικίλων σκηνῶν καὶ τῆς πλε-

θούς τῶν περιστάσεων ἐν αἷς διατελοῦσιν,
εἴτε ἐνεργῶν ἢ θεωρητικῶν μέρος λαμβάνον-
τες ἐν αὐταῖς. Διαιτηταὶ ὄντες τῆς κομψό-
τητος καὶ κοσμιότητος, αἰσθάνονται οὗτοι
ὀξέως καὶ κρίνουν δεξιῶς. Ἡ ἐννοια τοῦ
πρέποντος οὐδέποτε ἐγκαταλείπει αὐτοῦς,
καθόσον μάλιστα τὸ ἐλάχιστον σφάλμα ἔ-
σεται ἐπιζήμιον αὐτοῖς. Λαμβάνουσι δὲ τὴν
ἀπόφασιν τῶν ταχέως καὶ ἀσφαλῶς, ὡς ὁ
ἀτράχως παίζων, ὡς καλῶς προγιγνώσκων
τὰς περιπετείας τοῦ παιγνίου.

Ἐν κτῆμα τοσούτῳ ἐπωφελές, ἐπαγω-
γὴν καὶ ἐντιμον, ὡς ὁ εὐγενής, τρόπος ὤ-
φειλε μᾶλλον νὰ θαυμάζηται καὶ ὑφ' ἀπάν-
των νὰ ἐξασκῆται, ἀλλ' ἐν τούτοις παρ'
οὐκ ὀλίγων περιφρονεῖται καὶ ἐμπαίζεται.
Ὁμολογητέον δυστυχῶς ὅτι ὑπάρχουσιν ὑ-
ποκείμενα ἀλλοκότων καὶ σκωπτικῶν δια-
θέσεων, μεθ' ὧν οὐδόλως προτιθέμεθα ν'
ἀμφισβητήσωμεν, καθόσον καὶ τὰ μᾶλλον
πειστικὰ ἐπιχειρήματα δὲν ἠθέλον ἐκριζώ-
σει τὰς ἀμετακείστους γνώμας ἢ ἐπι-
δράσει ἐπὶ τῶν χαλεπῶν αἰσθημάτων αὐ-
τῶν.

Ἡ τέχνη ἡ διδάσκουσα τὸ ἐκφράζειν τὰς
ιδέας μας προσηκόντως καὶ ἐκτελεῖν τὰς
προθέσεις μας εὐπροσδέκτως, εἶναι τέχνη
ἣν ἅπαντες ὀφείλομεν νὰ διδαχθῶμεν καὶ
ἐκμάθωμεν. Ἡ δὲ σύντονος προσοχή, ἡ ἄο-
κνος πρεσπάθεια καὶ ἡ ἐπιδειξιότης, ἅτινα
πρὸς τοῦτο βεβαίως ἀπαιτοῦνται, οὐδεμίαν
εὐλογοφανῆ ἢ εὐσταθῆ ἀντίρρησην δύνανται
νὰ ἐπιφέρωσι κατ' αὐτῆς. Ἀρκεῖ νὰ θεωρή-
σωμεν τὸ σινιστράκινον δοχεῖον τὸ ἐν τῷ
ἡμετέρῳ θαλάμῳ, καὶ συλλογισθῶμεν ὅτι
πρὶν ἢ οὕτω πως ἐπεξεργασθῆ, ἐφαίνετο
δυσάρεστον τῷ βλέμματι, ὄγκος πηλοῦ, ὀ-
λως ἄχρηστος, τραχὺς πρὸς τὴν ἀφήν καὶ
ἀκιδῆς πρὸς τὴν ὄσφρησιν. Ἀλλ' ὁμοῦς διὰ
πολλῶν ἐργαλείων, πολλῶν πυρακτώσεων
καὶ πολλῶν χειρῶν ὁ πηλὸς οὗτος ἐσκλη-
ρύνθη, ἐκοιλάνθη, διετυπώθη, ἐσημάνθη διὰ
τῆς βαφῆς, ἐτορνεύθη διὰ τοῦ τροχοῦ, ὠ-
ξύνθη διὰ τοῦ κοπιδίου καὶ τέλος ἐχρυσώ-
θη ὑπὸ ἐπιτηδείου στιλβωτοῦ πρὶν ἢ προσ-
λάβῃ τὸ σχῆμα ποτηρίου ἢ πινακίου, ἐξ ἑ-

κρίνων ἄτινα περικοσμοῦσι τὴν ἡμετέραν τράπεζαν. Τοιοῦτοτρόπως ἡ τραχυτέρα ἀπειροκαλία καθαρίζεται ὑπὸ τῶν ἐργαλείων τῆς ἀερότητας, λαμπρύνεται διὰ τοῦ πυρὸς τῆς ἀμίλλης καὶ τῆς ἀγάπης, καὶ διορθοῦται ὑπὸ ἐπιδεξίου κηδεμόνος ἢ φιλοστόργου πατρὸς ἢ δ' ἀπολίτευτος φύσις αὐτῆς μορφοῦται διὰ τῆς βαρῆς τῆς κομψότητος, κοιλαίνεται διὰ τῆς κοπίδος τῆς ἐπιδιορθώσεως, διατυποῦται διὰ τῆς εὐγενείας, τερνεύεται διὰ τῶν χρηστῶν ἠθῶν τοῦ αἵωνος καὶ ἐπιχρυσοῦται διὰ τῆς ἐπιτηδείου στιβώσεως διηνεκοῦς ἐπικαθάρσεως· καὶ διὰ τῶν μέσων τούτων παράγονται οἱ εὐγενεῖς ἐκεῖνοι τρόποι οἱ προσέλκοντες τοὺς πάντας πρὸς ἡμᾶς, καὶ οἱ κανόνες ἐκεῖνοι τοῦ ἀρμόζοντος, δι' ὧν διέπονται καὶ διατρέφονται τὰ ἔθνη, καὶ ἡ εὐάρεστος ἐκείνη διάθεσις ἢ περικοσμοῦσα πᾶσαν πράξιν τοῦ βίου, ὅσον μικρὰ καὶ ἀσήμαντος ὑποτεθῆ.

Ὁ Λουθηρὸς ἐρωτηθεὶς ποτε ὁποῖον τὸ πρῶτον καθῆκον τοῦ Χριστιανοῦ. «Ἡ ταπεινότης» ἀπεκρίνατο. Ἐρωτηθεὶς καὶ πάλιν, ὁποῖον τὸ δεύτερον. «Ἡ αὐτὴ» ἀπήντησε, καὶ οὕτω καθεξῆς. Τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο δυνάμεθα καὶ ἡμεῖς νὰ εἰπώμεν καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὸν εὐγενῆ τρόπον. Μεγίστη ταπεινότης κυρίως ἀποιεῖται πρὸς ἀπόκτησιν αὐτοῦ. Εἶναι ἡ ἀκρογωνιαία αὐτοῦ βῆσις. Ἀλλὰ διὰ τῆς ταπεινότητος δὲν ἐννοοῦμεν πνεῦμα χυμερπῆς, ἢ αὐταπάρνησιν αἰσθημάτων, οὐδὲ ἐξευτελισμὸν ἐν ταῖς ἡμετέραις πράξεσιν. Πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Ὑπάρχει εὐγενῆς τις ὑπερηφάνεια ἢ ἐφείλομεν πάντοτε νὰ διατηρῶμεν ἐν τοῖς ἔργοις ἡμῶν. Αὕτη ὑποστηρίζει τὸν ἄνθρωπον ἐν ἡμέραις θλίψεως καὶ ταραχῆς, προστίθασιν ἀξιολογότητα τῷ χαρακτῆρι αὐτοῦ, ὥστε αὐτὸν ἰσχυρῶς εἰς τὴν ἐπιχείρησιν εὐγενῶν πράξεων, καὶ τὸν ἀποτρέπει συγχρόνως τοῦ νὰ φανῆ ποτε χυμερπῆς ἢ ἀξιόμημπος ἐν τῇ διαγωγῇ αὐτοῦ. Ἀπ' ἐτέρου ὅμως, ἀνευδῶτως ἐνιστάμεθα κατὰ τῆς ὑπερηφάνειας ἐκείνης τῆς ἐπὶ τῇ ἀπαιδεύσει καὶ ἀμαθείᾳ αὐτῆς ἐνασμενιζομένης, ἐπὶ δὲ τοῖς

ἐνδόξαις τίτλοις τῶν προγόνων αὐτῆς ἀρκουμένης, καὶ μακρὰν τοῦ ἐκτελέσαι τι ἀντάξιον ἢ ἐφ' ἡμῶν αὐτοῖς, διὰ τρόπου προπετοῦς, ἀγερώχου καὶ μωροῦ, περιφρονασίας τοὺς ὅσοι περικοσμοῦνται ὑπὸ σωφροσύνης καὶ καλῆς ἀνατροφῆς. Ὁ ὑπὸ τιοῦτου εἶδους ὑπερηφάνειας ἐμπορούμενος οὐδέποτε ἔσεται πράγματι εὐγενῆς, καθότι οὐδενὸς τὴν εὐνοϊαν θηρεύων, τοὺς πάντας ὀλιγωρεῖ. Ὁ ἐπιθυμῶν ἵνα ἢ εὐγενῆς καὶ καλῶς ἀνατετραμμένος, ὀφείλει πάντοτε νὰ συναισθάνηται τὸ ἀνεπαρκές, τὴν ἀνικανότητα, τὴν ἐξάρτησιν, τὸν ὑποδεέστερον βαθμὸν καὶ τὰς πρὸς τὸ ἀνθρώπινον γένος ὑποχρεώσεις αὐτοῦ.

Ἐν τῷ σπουδάζειν τὸν εὐγενῆ τρόπον, ὀφείλομεν ἵνα συντόμως ἐπιστῶμεν τὸ ἡμέτερον βλέμμα ἐπὶ τῶν ἀξιωματίων, τῶν βουλευμάτων καὶ τῶν ἐθίμων τοῦ κόσμου, καὶ συνεπῶς αὐτοῖς νὰ κανονίζωμεν καὶ νὰ μορφώνωμεν τὴν ἡμετέραν διαγωγὴν. Νὰ παρατηρῶμεν πρὸς τούτοις τὴν διαγωγὴν, τὸ ἦθος καὶ τὰς ἐλαχίστας πράξεις ἀπάντων ἐν γένει τῶν ἀνθρώπων, διότι παρ' ἐνὸς ἐκάστου δυνάμεθα ν' ἀρυσθῶμεν καὶ νὰ διδασθῶμεν τι. Ἐκ τοῦ ἀφελοῦς ἠθους τοῦ προσώπου, τοῦ ἀποτόμου ὕφους τοῦ λόγου, τῶν ἀτημελήτων πράξεων καὶ ἀνεπιδιξιῶν προσφωνήσεων τοῦ χωρικοῦ, δυνάμεθα νὰ διδασθῶμεν εἰλικρίνειαν καὶ φιλικὴν ἐλευθερίαν, ἀνεπιτήδευτον καὶ ἄσκοπον ἦθος καὶ ἀπρομελέτητον συμπεριφορὰν ἐκ δὲ τῆς τολμηρῆς παραστάσεως, τοῦ στρατιωτικοῦ ἠθους, τῆς ζωηρᾶς συνδιαλέξεως καὶ τῶν γενναίων ἰδιωμάτων τοῦ στρατιώτου, δυνάμεθα νὰ διδασθῶμεν πεποίθησιν καὶ δεξιότητα ἐν τοῖς ἐπαγγέλμασιν ἡμῶν, φειδραῦς καὶ ζωηροῦς χαριεντισμοῦς τοῦ ἐκφράζεσθαι, διηνεκῆ πρὸς τὸν πλησίον συμπάθειαν καὶ τιμὴν οὐδέποτε ἀθετουμένην· καὶ τέλος ἐκ τοῦ ὑπερηφάνου βαδίσματος, τοῦ σκυθρωποῦ βλέμματος καὶ τῆς ἐνδελεχοῦς φιλοπονίας τοῦ πολιτικοῦ ἀνδρός, δυνάμεθα νὰ διδασθῶμεν προσήκουσαν σοβαρότητα, ἀδιάλειπτον καρτερίαν ἐν τοῖς ἐπιχειρήμασι καὶ τὴν τέχνην τοῦ ἀρέσκειν οὐ μόνον τοῖς

φίλοις, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐχθροῖς, διὰ τῶν πράξεων ἡμῶν.

Ἐμ. Γιαγνακόπουλος.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΔΟΓΜΑΤΑ ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΤΟΥ ΣΑΛΕΡΝΟΥ.

(Ἐκ τῆς ὑπὸ Daremberg συγγραφείσης ιστορίας τῆς Ἰατρικῆς).

Ἡ ἱστορία τῆς Σχολῆς τοῦ Σαλέρνου περιωρίζετο μέχρι ἐσχάτων εἰς ἄορίστους γνώσεις περὶ τινὰς τῶν ἱατρῶν οἵτινες ἐδίδαξαν ἢ μετέβησαν τὴν τέχνην αὐτόθι καὶ περὶ τοῦ διδακτικοῦ ποιήματος, εἴδους πεζῆς ποιήσεως καὶ γνωστοῦ ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν Σαλερνετικὴ Σχολή. Οἱ πολυμαθέστεροι τῶν ἱστορικῶν οὔτε τὰ Σαλερνετικὰ συγγράμματα ἀνέγνωσαν ἅμα τῆ ἐφευρέσει τῆς τυπογραφίας ἐκδοθέντα¹ θεωροῦντες ταῦτα ὡς βάρβαρα καὶ δεισιδαίμονα, οὔτε τὰ χειρόγραφα, οὔτε τὰ πρὸς ἀνεύρεσιν τῶν εἰς λήθη πεσόντων, οὔτε τοὺς χάρτας, τὰ χρονικά καὶ τὰ ἄλλα ἔγγραφα τεκμήρια ὅπως ἐκ τούτων συλλέξωσι πᾶν ἢ, τι σχετικὸν πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς Σχολῆς ταύτης, ἥτις ἀδύνατον ἦτο εἰς τοιαύτην περιελθοῦσα δόξαν νὰ μὴ ἐγκαταλίπη ἔχνη τινὰ πρὸς τοῖς μεταγενεστέροις.

4) Ὡς ἐν παραδείγματι, ἡ Πρακτικὴ Ἰωάν. τοῦ Πλατεαρίου, τὸ περὶ Ἰατρικῆς ὕλης ἐτέρου Πλατεαρίου, τὸ ἀντιδοτικὸν τοῦ Νικολάου, μετὰ τῆς Γλώσσης τρίτου τινὸς Πλατεαρίου, ἡ ἀνατομία τοῦ Χοίρου καὶ ἡ Θεραπευτικὴ ὑπὸ Κόφωνα, ὁ ἐμπαθῆς τοῦ Καριοπόντου, τὸ περὶ Γυναικείων νόσων τῆς Τροπούλλας σύγγραμμα, αἱ μεταφράσεις τοῦ Κωνσταντίνου, ἐκτὸς ἄλλων φυλλαδίων ἀνωμόμων ἢ νόθων ἅτινα δυσκόλως δύναται τις νὰ θεωρήσῃ ὡς Σαλερνετικὰ ἔργα.

Ἦγνόνουν πῶς ἡ ἱατρικὴ διεσώθη περιελθοῦσα ἐκ τῶν Ἑλλήνων εἰς τοὺς Λατίνους, ὑπὸ τινὰς δὲ περιστάσεις εἰσεχώρησεν εἰς Σαλέρνον. Ἀπλῶς παρεδέχοντο ὅτι τὸ πᾶν παρὰ Γαληνοῦ καὶ τῶν Ἀράβων προήλθε χωρὶς ποσῶς νὰ ἐρευνηθῶσι μετ' ἀκριβείας τὴν ἀληθῆ χαρακτῆρα καὶ τὴν διαδοχὴν τῶν δογμάτων ἅτινα ἠκολούθησαν καὶ ἐδίδαξαν οἱ ἐν αὐτῇ διδάσκαλοι. Διότι ὁ μὲν Γαληνὸς ἦτο ἤττον ἴσως γνωστὸς ἢ ἄλλοι Ἕλληνες ἱατροὶ κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τοῦ μεσαιῶνος, οἱ δὲ Ἀράβες παρὰ Κωνσταντίνου τοῦ Μοναχοῦ τὸ πρῶτον ἐν τῇ Δίψει εἰσῆχθησαν, δύο δὲ ἄλλοι αἰῶνας μετὰ τὴν ἰδρυσιν τῆς Σχολῆς.

I.

Ἀλλ' ἰδοὺ πῶς αἴρνησεν ἡ ἱστορία τῆς Σχολῆς τοῦ Σαλέρνου ἡλλαξεν φάσιν. Ὁ σοφὸς ἱατρὸς Ἐνσχελος κτεγίνετο ἀπὸ τοῦ 1837 περὶ τὴν δημοσίευσιν καταλόγου ἀπάντων τῶν μεσαιωνικῶν ἱατρικῶν χειρογράφων τῶν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Βρατισλαύης διασωζομένων. Ἐν ἀρχῇ τῶν ἐρευνῶν του εὔρε χειρόγραφόν τι τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος περὶ τοῦ ὁποῦ οὐδεὶς μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἶχεν ἀναφέρει. Ἡ φιλολογία αὕτη περιεῖχε τριάκοντα πέντε βιβλία σαλερνετικῆς κτεγνώσεως, τέως ἀγνωστα, ἐγκλείοντα ἐκτὸς τῆς χειρουργικῆς ἅπαντας τοὺς κλάδους τῆς ἱατρικῆς ἐπιστήμης. Τὸ δεῦτερον βιβλίον, ὑπὸ τὸν τίτλον Περὶ τῆς τῶν νοσημάτων θεραπείας (*De aegritudinum Curatione*), συγκείμενον ἐξ ἑκατὸν ἑβδομήκοντα τριῶν κεφαλαίων, εἶναι ἀληθῆς ἐγκυκλοπαιδεία, ὡς τοῦ Ὀριβασίου, Ἀετίου, Παύλου Αἰγινήτου, ἐκ περικοπῶν τῶν τοῦ Σαλέρνου διδασκάλων, ὧν τινες μὲν ἦσαν ἤδη γνωστοί, ὡς Πλατεάριος, Κόφων καὶ ἡ γυνὴ Τροτούλια, ἄλλοι δὲ πρῶτον καταλαμβάνουσι θέσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ὡς Βερθολομαῖος, Πετράκιος, Φερέβριος καὶ Ἰωάννης Ἀφλάκιος. Ἰδίαν δὲ λεπτομερῆ καὶ ἀκριβεστάτην πραγματείαν περὶ τοῦ χειρογράφου τούτου ἐπόνησεν ὁ σοφὸς Ἐνσχελος.